

■ PATSCH FERENC SJ

Közérthető evangéliumi felhívás

Ferenc pápa teológiai profilja 1.

Felületes, pontatlan, nem tudományos. Mondanak efféléket arról a tanításról, amelyet Krisztus mostani földi helytartójától hallhatunk-olvashatunk. Ha közelebbről megvizsgáljuk ezeket a szövegeket, észrevehetjük a kritikus hangok igaztalan voltát.

Egyetlen ember életideje alatt valószínűleg több változás történik, mint a megelőző öt évszázadban összesen.

Közel nyolc évvel ezelőtt, 2013. március 13-án a katolikus egyház bíborosokból álló testülete, a konklávé új pápát választott. *Jorge Mario Bergoglio* (1936), aki Péter apostol 265. utódaként lépett hivatalba, már azzal is feltűnést keltett és meglepetést okozott, hogy a Ferenc nevet választotta. Hiszen ez az eddigi egyháztörténelemben példátlanul számított. Olasz barátaim mesélték, hogy az első pillanatban csaknem megbotránkoztak: hiszen *Assisi Ferenc* után ez a név annyira szentnek hangzott a fülükben, hogy szinte elképzelhetetlennek tűnt, hogy egy pápa – egy ilyen „bűnös történelmi intézmény” képviselője – használatba vegye. És a meglepetések sora ezzel csak elkezdődött. Ferenc pápa tanítóhivatali megnyilvánulásai is sok tekintetben önállóan és újszerűnek hatnak – egyebek között azokat a hangsúlyokat illetően, amelyekkel pápaságának teológiai irányvonalát kijelölte. Az alábbiakban ebből a szempontból elemzem pápaságát. Kezdjük azonban kissé távolabbról: nem lesz haszontalan röviden utalnunk a történelmi szövegekörnyezetre.

Változó világ, új kihívások

Olyan korban élünk, amelyben egyetlen ember életideje alatt valószínűleg több változás történik, mint a megelőző öt évszázadban összesen. A civilizáció mezőgazdasági szakaszában az emberek általában pontosan tudták, melyik házban születtek, amiként azt is, hogy nagy valószínűséggel melyikben fognak meghalni, és e két időpont között rendszerint a szüleik foglalkozását és életmódját követték. Az ipari forradalom és a gépek első generációjának elterjedésével a régi egyensúlyok fokozatosan megbomlottak, és jelentős változások kezdődtek: rohamos ütemben megindult a városiasodás és a szekularizáció; a penicillin felfedezésével az egész világon demográfiai robbanás következett be; megnőtt a várható élettartam; általánossá vált a közoktatás, és a sokszínűvé vált társadalomban beindult a politikai élet demokratizálódása is; a gyáripar kialakulásával pedig megsokszorozódott az iparcikkek előállítására. A fejlődés azonban ezzel sem állt meg, nemsokára újabb fordulat történt. Nagyjából a második világháború befejezésével beléptünk

civilizációnk posztindusztriális szakaszába. Ekkor – a korábbi tendenciák folytatódása mellett – az információs és technológiai forradalom vette kezdetét: forradalmasodott a közlekedés és a hírközlés, s megszületett korunk egyik legnagyobb újdonsága, a közösségi média. Hogy csak néhány adatot említsek az események sebességének érzékeltetésére: aki egy időben született a mikrocip felfedezésével (1959), az ma hatvanéves; aki a Microsoft céggel egyidős (1975), az negyvenöt esztendő; aki a világhátról (1991), az huszonkilenc; aki a Google-lal (1997), az huszonhárom; aki a Skype-pal (2003), az tizenhat; aki a Facebook-kal (2004), az tizenhat; aki a Twitterrel (2006), az tizenégy; aki az Instagrammal (2010), az tíz; aki pedig a Tik Tokkal (2016), az mindössze négyéves idén.

Mi jöhet még?

A változások, ahelyett, hogy lassulnának, mintha még gyorsabb fokozatra kapcsolnának volna. És figyelem: szakértők szerint a technológiai forradalomnak még csak a legelején tartunk! Bár a legtöbbször ott lapul a mobiltelefon, melynek segítségével nemcsak hogy néhány pillanat alatt kapcsolatba léphetünk a föld gyakorlatilag bármely pontján élő ismerőseinkkel, de „letölthetjük” az emberiség egész eddigi történetének tudományos, kulturális és művészi örökségét is. Mindez azonban még mindig semmi ahhoz képest, ami várható. Az úgynevezett mesterséges ►►

► intelligencia ugyanis már a közeljövőben minden valószínűség szerint gyökeresen átalakítja majd a munkavégzésünket (részben felszámolja munkahelyeinket), megváltoztatja szórakozási, vásárlási és utazási szokásainkat (önvezető autók stb.), egyszóval a mai fantáziával alig elképzelhető mértékben kihat egész életmódunkra. Jó és rossz irányba egyaránt. Pozitív hatás, hogy a globalizáció és a közösségi média révén fokozatosan megtanulunk együtt élni a kiküszöbölhetetlen kulturális és vallási különbségekkel, s az is, hogy az emberiség körében közös tudat van kialakulóban. A negatív következmények közé tartozik azonban, hogy erre sürgető szükségünk is lesz: hiszen egyre világosabb, hogy a globális civilizáció fő problémáit (az ökológiai válságot, a romboló technológiákat és az atomháború veszélyét) nem lehet megoldani csupán helyi szinten. Ezek a változások természetesen az egyházra és annak teológiájára is hatással lesznek – s máris hatással vannak...

Az egyház történelmi korszakai és a mai egyházmodellek

Fura lenne, ha valaki úgy gondolná, hogy az egyház távol tarthatja magát a profán történelemben zajló korszakos jelentőségű társadalmi átalakulások következményeitől. Ha örök érvényű üzenetét, Jézus Krisztus örömhírét hirdetni akarja, figyelembe kell vennie a körülményeket és így az üzenet címzettjét is. Mindig is így volt ez. A II. vatikáni zsinatot követően jelentős teológusok (*Karl Rahner*, *Marie-Dominique Chenu*) adtak hangot annak a véleményüknek, hogy az egyház- és teológiatörténet bizonyos szempontból három nagy szakaszra osztható. Az elsőben (az ősegyház kezdeti időszakától a konstantini fordulatig) az egyház kisebbségben élt, erős identitása volt, és ezáltal igyekezett megóvni tagjait az evangéliummal ellentétes értékeket valló társadalommal szemben. A második, hosszú szakaszban a kereszténység számított hivatalos állami berendezkedésnek. Ez az úgynevezett keresztény társadalom (*societas Christiana*) korszaka, amelyet egyházi részről egyesek szívesen idealizálnak (katolikus uralkodók, nagy missziós mozgalmak, társadalmi stabilitás

Az egyház ugyanis egyedül a történelemben találhatja meg konkrét megvalósulási formáját, mint „Isten vándorló népe”.

stb.), mások viszont a felvilágosodás ideológiájának hatása alatt éppenséggel a démonizálására hajlanak (inkvizíció, kereszties és vallásháborúk, kulturális gyarmatosítás stb.). Ám vajon nem volna-e helyesebb egyszerűen elismerni, hogy minden társadalmi berendezkedésnek vannak keresztény szempontból elfogadható és helytelenítendő elemei, s hogy a valódi krisztusi értékek képviselői voltaképpen minden kor társadalmában kisebbséget alkottak?

A fejlődés jelenlegi, harmadik szakaszába éppen a II. vatikáni zsinattal léptünk be. Az egyház elsőként itt vetett számot komolyan a modernitással, majd azt is egyre világosabban kezdte felismerni, hogy az emberiség planetáris korszakának számos kihívása komolyan hatással van a keresztények életére, aminek a teológiában is tükröződnie kell. Ezt fejezi ki Ferenc pápa, amikor úgy fogalmaz, hogy nem egyszerűen a „változások korszakát” (*epoca di cambiamento*) éljük, hanem egyenesen „korszakváltozásról” (*cambiamento di epoca*), a kulturális és tudományos paradigma gyökeres megváltozásáról kell beszélnünk. Vajon az új körülmények milyen teológiát követelnek?

„Isten népe”: Ferenc pápa egyháztana

Amíg az elterjedt államforma a feudális királyság, illetve az abszolút monarchia volt, senki sem akadt fenn azon, hogy az egyház merev és hierarchikus felépítésű. Az új körülmények azonban nem engedik meg, hogy minden hatalmat csupán felülről származtassunk. Ferenc pápa ekkleziológiája (egyházról szóló tanítása) a II. vatikáni zsinat Isten néperől szóló tanítása hiteles továbbfejlesztésének tekinthető. Az egyház forrása és alapítója Jézus Krisztus: az egész intézmény általa és érte jött létre, az Atyaistennel közösségekben, a Szentlélek közreműködésével. Ám nem egyszerűen kommunió-egyháztanról, van szó, mint sokan gondolják. Az egyház ugyanis egyedül a történelemben találhatja meg konkrét megvalósulási formáját, mint „Isten vándorló népe”, amely az üdvösség jeleit az adott történelmi körülmények között igyekszik értelmezni és megvalósítani. Ezért állították már a zsinati atyák is, hogy Isten egész népe az, amely

hit és erkölcs dolgában tévedhetetlen „hitérzékkel” (*sensus fidei*) rendelkezik, hiszen a Szentlélek vezetése alatt áll (vö. *Lumen gentium*, 12). E népnek joga van hallani az evangélium hirdetését, ám arra szintén hivatást kapott, hogy maga is továbbadja, amit kapott. Ferenc pápa szerint az egyháznak hivatása, hogy nyitott és mindenki számára elérhető közösség legyen: nem büntetlen kevesek „[másokat] kizáró” és „elit [jellegű]” tömörülése – amint *Evangelii gaudium* kezdetű, szinódus utáni apostoli buzdításában írja, (EG 113), hanem egyfajta csata utáni „tábori kórház” (*ospedale da campo*), amely „képes a sebeket gyógyítani, és fel tudja melegíteni a hívek szívét” ahogy egy interjúban fogalmazott. Mindez a missziós teológia nagyszabású újragondolását követeli meg.

A misszió: a testvériség misztikája

Ferenc pápa idézett apostoli buzdításának első fejezetét az egyház „missziós átalakítására” vonatkozó kívánsága kifejtésének szenteli. Arra hív, hogy a keresztények radikális módon éljék meg missziós küldetésüket, azaz hirdessék az evangéliumot minden teremtménynek, különösen a szegényeknek. Ezt János apostol és Mária lelkületével tegyék – „szelíden, tiszteletet tanúsítva” (1Pt 3,16; EG 271), „gyengédséggel és szeretettel tanúsítva” (vö. 288) –, ami voltaképpen a „misztikus és kontemplatív testvériség” alapja (vö. 92). ►►

Ferenc pápa most arra hív, hogy újra fedezzük fel az evangélium legbelső magvát.

- Mindez persze csak úgy lehetséges, ha – ugyanezen evangélium szellemében – gondosan figyelembe vesszük és mérlegeljük az idők jeleit is, hiszen – amint fogalmaz – „mint ennek a kornak a gyermekei, mindannyian valamilyen formában alá vagyunk vetve a mai globalizált kultúrának, amely le is határolhat, kondicionálhat és még meg is betegíthet” (77). A pápa atyai, féltő gondoskodással beszél, ugyanakkor – mint a továbbiakban látni fogjuk – radikálisan komolyan veszi a Krisztus-hívók nagykorúságát, önállóságát és ebből fakadó jogait is.

Felületes teológia?

Vannak, akik azzal az „érvvel” próbálják lejáratni Ferenc pápa teológiáját, hogy felületes, pontatlan és nem tudományos. Csakhogy ez félreértés. Könnyen kimutatható ugyanis, hogy az elbeszélő stílus, valamint a gyakran alkalmazott képek és példák mögött nagyon is szigorú gondolatmenet, valamint tudatos lelkipásztori stratégia húzódik meg. A kijelentések háttérében álló vízió globális és átgondolt, egységes és világos belső szerkezete van. Kétségkívül *teológiai* gondolkodás ez, amelynek óriási előnye, hogy a látszólag egyszerű megfogalmazás és a „kérügmátikus” (igehirdetői), valamint „misztagogikus” (a szent titokba való bevezetést célzó) nyelvezet révén a közlés tartalma mindenki számára hozzáférhető. Ebben egyébként semmi újdonság sincs. A közérthetőség minden kor keresztény misszionáriusainak stílusát jellemezte, legfeljebb

ma „az emberi kommunikáció hálózatai és [új] eszközei” is támogathatják az igehirdetést; azok az eszközök, amelyek soha eddig nem látott fejlődése jó esetben elősegítheti, hogy „átéljük annak misztikáját, hogy a másik javát keresve közeledünk hozzá” (vö. EG 87, 272). A befogadó és „testvéri” együttélés ezen örömteli és „szemlélődő” misztikája az emberi közösségen belül (vö. EG 92) az egyetlen, amely képes megreformálni az egyház intézményeit, miközben hitelt érdemlően hirdeti az evangéliumot. Ez bizony evangéliumi felhívásnak hangzik az egész egyház számára. A teológiai preferenciák és választások tehát nagyon is jelenvalók (és helyénvalók), s meghatározó szerepet játszanak Ferenc pápa tanítóhivatali megnyilvánulásaiban, még ha nagyrészt háttérben maradnak is.

Az igehirdetés lényegi üzenete: az irgalmasság

Az evangélium örök tartalma és időnek alávetett formája kétségkívül megkülönböztethető egymástól. Már XXIII. János pápa is felhívta erre a figyelmet a II. vatikáni zsinat ünnepélyes megnyitása alkalmából, 1962. október 11-én mondott híres beszédében. Ferenc pápa most arra hív, hogy újra fedezzük fel az evangélium legbelső magvát, hogy képesek legyünk életre váltani a hit igazságait, valamint a velük járó erkölcsi követelményeket. Az evangélium központi, lényegi üzenete a pápa szerint nem más, mint *Isten irgalmassága*. Az irgalom kétségkívül központi szerepet játszik az egész Bibliában (kiváltképpen az evangéliumokban), és lényegileg határozza meg azt, ahogyan mi, keresztények (más válaszok követőitől eltérően) Istenre tekintünk. A kinyilatkoztatásnak köszönhetően a vallástörténet szentfogalma – a *mysterium tremendum et fascinans* (a rettegést keltő és lenyűgöző titok, amely egyszerre taszít és vonz) – fontos mozzanattal egészült ki: Istennek együttérző, könyörületes és értünk szenvedni képes szíve van. Ennek az együttérző szeretetnek a képviselője az egyház hivatása. Ebben az összefüggésben értelmezhető Ferenc pápa azon felhívása is, miszerint a gyóntatószéknek nem szabad „kínzókamrává” (*sala di tortura*) válnia; papként Isten jóakarátu megbocsátását, minden emberi értelmet meghaladó irgalmát, jóságát és emberszeretetét vagyunk hivatottak képviselni (vö. EG 44; *Amoris laetitia*, 351. lábjegyzet).

(Következő lapszámunkban folytatjuk.)